

Методологічний потенціал інституційних досліджень у сучасній економічній науці

Якісний аналіз складних системних об'єктів, до яких належать соціально-економічні системи, потребує залучення нових досягнень у методології наукового пізнання. Основна мета статті - пошук нових стратегічних підходів вдосконалення методології інституціоналізму у площині зростання значення аксіологічних аспектів у сучасній науці.

Досліджено особливості проблемної орієнтації сучасної науки, яка спонукає до поширення «конкуруючих програм досліджень», які широко практикують міждисциплінарні дослідження надскладних нерівноважних систем. Економічна наука не може ігнорувати політичні, соціальні, духовні та культурні складові у контексті сучасного наукового пізнання.

Зазначено, що глобальний еволюціонізм зосереджує увагу на пошуку еволюційного параметру та значимості випадковості, які є важливими для інституційних змін соціально-економічних систем.

З'ясовано, важливість системного підходу для вирішення недостатньо структурованих і складних економічних проблем, його значення для попередньої структуризації якісної проблеми в умовах обмеженої інформації з метою встановлення взаємозв'язків між її складовими та її вирішення.

Встановлено, що синергетична концепція дисипативної структури, важлива для розуміння зародження, еволюції та імплементації інституцій у сучасному інституційному аналізі; інтегрує методи пізнання сучасної науки з елементами детерміністичного та ймовірнісного наукового пізнання; спроможна вдосконалити методологічний апарат інституційних досліджень.

Обґрунтовано основні складові та особливості цивілізаційного підходу - загальнонаукової програми дослідження, яка є своєрідним синтезом системного і синергетичного підходів, які запроваджуються щодо соціально-економічної системи як об'єкта дослідження.

Ключові слова: аксіологічні аспекти наукового пізнання; нерівноважні еволюційні системи; системний підхід; синергетична концепція; дисипативні структури; цивілізаційний підхід, глобальний еволюціонізм.

Актуальність теми. У сучасній науці результати знання невід'ємні від процесу їхнього отримання, а тому вона зосереджена на вивченні предмету у поєднанні із засобами пізнання, не роз'єднуючи при цьому на загальнонавчаних принципах внутрішньо-наукові цінності і суб'єкт (дослідника). Історичний розвиток та цілісність соціального життя, враховуючи свідомість людини, покладені в основу фундаментальних принципів соціальних наук. У даному випадку суб'єкт пізнання є безпосередньо залученим до процесу пізнання і стає невід'ємним атрибутом еволюції сучасної науки. Можемо констатувати, що дослідження об'єкту пізнання досліджується переважно у контексті: «суб'єкт – засоби – об'єкт».

Сучасна наука зорієнтована на вирішення конкретно поставлених проблем, тобто спостерігається тенденція переходу від об'єктної до проблемної орієнтації у її розвитку. Якісний аналіз складних системних об'єктів викликає ускладнення, коли зусилля дослідника зосереджені на використанні методологічного потенціалу тільки окремо взятої науки. Новий етап у розвитку наукових знань може принести результати за умови інтеграції науковців різних галузей знань, що пояснює зростання ваги міждисциплінарних програмних досліджень. У розрізі сказаного зростає можливість залучити здобутки економічної науки для вирішення викликів сучасної епохи.

Об'єднання у науковому пізнанні об'єкта і метода фактично здійснило революційний переворот у сучасній науці і повернуло її до втраченої ще з першої половини XIX ст. цілісності світосприйняття. Сучасний етап наукового пізнання створює можливості для вирішення проблеми узгодження наукових методів і синтезу знань в контексті різних наук. Поза названим процесом не може стояти економічна наука, а отже увага дослідників має бути зосереджена на *інституційному середовищі*, що спонукало до появи саме тих, а не інших наукових результатів.

Підходи нової методології розширюють можливості дослідження *інституційних аспектів* явищ і процесів, створюють можливості для теоретичного узгодження знань з цінностями і світоглядом сучасної епохи. Це зовсім не означає, що треба відкидати здобутки традиційного аналізу, оскільки множинність методологічних підходів розширює обсяги аналізу об'єкта, висвітлює різноманітність його проявів.

Аксіологічні аспекти пізнання не відривають внутрішньо наукові цінності від цінностей суспільства, що уможливорює адекватне сприйняття процесів еволюції складних наукових систем.

Помилково стверджувати, що вчені зовсім ігнорували ціннісні уподобання вченого та заперечували факти їхнього впливу на процес дослідження та інтерпретацію результатів. Вони прагнули зберігати позицію «нейтральності», але у XX ст. криза ціннісно-нейтрального ідеалу у науці стає очевидною, що сприяло посиленню у ній особистісно-суб'єктивного фактора.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спирається автор. Методологічний потенціал інституційних досліджень був предметом дослідження таких відомих вчених як: Д. Норт [4], О. Вільямсон [5], А. Вінтер [5], Дж. Ходжсон [2], Й. А. Шумпетер [8] та сучасних вчених: С. Степаненка [6], В. Тарасевича, [2] та ін. Автори робіт, що досліджують методологію інституціоналізму, зосереджують увагу на перспективах, які створює новий етап розвитку наукового пізнання для економічних досліджень та вдосконалення методологічного апарату інституціоналізму.

Мета статті. Економічна система є складною системою, що перебуває в стані постійного розвитку. У процесі еволюції, змінюючи сою організаційну структуру, економічна система паралельно модифікує і взаємозв'язки між своїми елементами. Складність економічної системи, її багаторівневість, ускладнює її аналіз на основі методології класичної науки та робить його поверховим. Метою статті є пошук нових стратегічних підходів вдосконалення методології інституціоналізму у площині зростання значення аксіологічних аспектів у процесах наукового пізнання.

Викладення основного матеріалу. Переважна частина сучасних фундаментальних економічних досліджень проведені на основі наукового світогляду, що домінував з кінця XIX ст. Дослідники зосереджені передусім на адекватності відображення реалій економічного життя, концентруючись переважно на глибині дослідження об'єкта. Переваги у методології вченого піддаються перевірці щодо відповідності їх концептуальним підходам, що панують в науковому співтоваристві. З цієї точки зору, є об'єктивні підстави для існування таких наукових фактів і теоретичних висновків, що не були перевірені на відповідність до провідної методології, а тому залишилися поза увагою науковців. Наукову *цілісність* аналізу може гарантувати врахування у ньому *гуманістичних аксіологічних* факторів.

Перехід від об'єктної до проблемної орієнтації у сучасному пізнавальному процесі сприяє зростанню «конкуруючих програм досліджень», які скеровані на аналіз, на основі міждисциплінарних досліджень, складних дисипативних еволюційних систем. Така ситуація спонукає чіткіше зосередитися на сфері застосування досягнень економічної науки, які проведені з використанням методології класичної і некласичної і науки. На нашу думку, нові методологічні підходи, що враховують аксіологічні аспекти пізнання світу мають не стільки знижувати, скільки модифікувати наявні уявлення і пізнавальні установки. Здобутки попередніх «програм досліджень» будуть використовуватися в окремих пізнавальних ситуаціях для обґрунтування нової дослідницької парадигми, хіба що втратять статус панівних.

Методологія сучасної економічної науки суттєво вдосконалилася під впливом методології інших наук, у тому числі й природничих. Сьогодні в економічній теорії активно залучають до аналізу математичний апарат, фундаментальну теорію рівноваги, загальну теорію систем, наявні спроби синтезу мікро- і макроекономіки тощо. Наукові дослідження в галузі економіки супроводжуються процесами надмірної спеціалізації, коли їхні результати складно інтегрувати, оскільки навіть у суміжних економічних галузях наукові категорії досліджуються на різній методологічній базі. На думку дослідника економічних систем С. Степаненка, «саме через вузькість методологічних підходів сучасна неокласична економічна теорія втрачає домінуючі позиції, стає вразливою для критики» [6, с.25]. Сучасна економічна неокласика традиційно досліджує переважно кількісні параметри економічної системи, а тому взаємодія між економічними об'єктами, суб'єктами та інституціями не потрапляє до її уваги. Згадані обставини створюють об'єктивну основу для перегляду і вдосконалення неокласичної дослідницької програми.

За останні роки зміни як економічного так і неекономічного характеру в економічній теорії сприяли вдосконаленню методів пізнання і суттєво підвищили у цьому процесі значення *методології*. На думку М.Блауга, коли «розглядати методологію економічної науки не у вузькому розумінні, як сукупність техніки та методів економічних досліджень, а її широкому розумінні, як дослідження концепцій, теорій і основних принципів мислення, що прийняті у тій чи іншій науці», то не слід залишатися осторонь здобутків у галузі філософії науки [1]. Отже, важливо щоб формотворчий вплив методу на зміст та структуру теорії був врахований, а методологічний інструментарій дослідження був обраний адекватно до наявної проблеми.

Фундаментальна економічна наука відносно адекватно відреагувала на нові виклики щодо збагачення і розширення об'єкта дослідження. Вона зберегла непорушним «жорстке ядро» неокласики, але у ній з'явилося намагання залучити через неінституціоналізм до своєї методологічної бази надскладні наукові системи, що враховують розвиток людини. Український вчений В.Тарасевич зауважує: «Людина інтегрована у таку систему не фрагментарно, як наприклад, homo economicus, а тотально і безперервно-нескінченно і тому реагує на її зміни не тільки своїм свідомим, але також не- та

підсвідомими началами» [7, с. 61]. Наукова спільнота неоднозначно сприймає тенденції до розширення об'єкта економічної теорії, оскільки залучення людини у її свідомій взаємодії з іншими індивідами до процесів і явищ економічного життя надають їм *інституційного* забарвлення, що вступає у суперечність до методології сучасної економічної неокласики. Соціальні, політичні, духовні, культурологічні складові наукового пізнання не можуть бути ігноровані сучасною економічною теорією, оскільки без них складно реагувати на виклики доби. Тому сучасна неокласика перебуває в пошуку таких шляхів їхньої інтеграції до своєї науково-дослідної програми, які б не вступали в конфлікт з її «жорстким ядром».

Переважаюча частина економістів розуміє важливість соціальних складових та антропоцентризму у дослідженні економічних явищ та процесів, але здобутки сучасного інституційного аналізу використовують у своїх дослідженнях не часто, від чого вони, звісно, багато втрачають. Серед прихильників інституційного аналізу криза методології сучасної неокласики активізувала пошуки адекватного до сучасних обставин методологічного апарату і викликала зацікавлення проблемами його еволюції [2].

Які ж з сучасних здобутків у методології пізнання, на наш погляд, можуть вдосконалити парадигму інституційних досліджень?

Передусім привертають увагу широкі можливості концепції *глобального еволюціонізму*, яка розширює межі еволюційного підходу природничих і соціальних наук. Зміни у процесах еволюції соціальних систем розглядаються глобальним еволюціонізмом як елементи глобальної еволюції. Соціальні системи очолюють процеси глобальної еволюції, оскільки вони є кінцевими за часом появи у системі змін Всесвіту. Структурні зміни у соціальних системах відбуваються відносно прискорено на фоні рівноважного стану інших, природничих систем, де зміни, якщо і відбуваються, то відносно уповільненими темпами, як процес розвитку окремих елементів системи. Глобальний еволюціонізм надає виняткового значення *випадковості* у багатовекторних еволюційних процесах, яка є важливою у *точках біфуркації* соціально-економічних систем. У цьому контексті парадигма інституційних досліджень отримала нові можливості для пошуку *еволюційного параметру*, що змінює соціально-економічну систему. Аналізуючи еволюційні процеси в соціально-економічних системах загалом, на нашу думку, слід утриматися від спокуси механічного перенесення системних змін на окремі елементи системи. Слід пам'ятати, що аналізуючи *об'єкт*, не слід нехтувати притаманною йому внутрішньою єдністю, залучаючи до цього аксіологічні та еволюційні компоненти.

Структурні зміни у системі в контексті концепції глобального еволюціонізму починаються не з впорядкування хаосу, а навпаки, порядок (рівноважна інституційна система) є відправною точкою для структурної еволюції. Еволюційний розвиток системи починається з руйнації старого порядку, а процес творення нового порядку, нової впорядкованої структури, і є власне еволюцією. У такій площині інституційний аналіз може бути вдало інтегрований до *теорії сталого розвитку*.

Крім концепції глобального еволюціонізму, методологія інституційних досліджень може бути вдосконалена завдяки системному, синергетичному та цивілізаційному підходам, без яких сьогодні неможливо уявити дослідження соціально-економічних систем.

Намагання використовувати системне мислення у сучасній науці для дослідження економічних процесів і явищ є рефлексією на глобальні, екологічні виклики. Теорія і методологія, яка буде побудована на основі системного підходу як принципу пізнавальної і практичної діяльності, на думку критиків неокласичного напрямку в економіці, може забезпечити подолання кризи у сучасній економічній науці.

Сучасний інституціоналізм може стати провідним напрямом в економічній теорії, коли залучить до свого методологічного арсеналу *системний аналіз*. Оскільки може набути суттєвих рис, що відрізняють його від інших напрямів економічного аналізу, а саме: дослідження нелінійних багатомірних систем; вивчення явищ субординації між елементами системи та інших форм взаємодій. Степаненко С. вважає, що такий підхід уникає абсолютизації та надання надзвичайної, первинної значимості окремим якісним складовим суспільства, не обмежує розгляд зв'язків між складовими тільки причинно-наслідковими зв'язками. Суспільство як цілісність може існувати завдячуючи наявності у ньому елементів, що становлять політичну, економічну, соціальну та культурну сфери суспільного життя [6, с. 19–20].

Наука зіштовхується з різними проблемами: одні добре структуровані, мають задовільні кількісні характеристики та деталізацію; другі – структуровані незадовільно, оскільки у них домінують якісні характеристики. Для вирішення економічних проблем, що мають неупорядковану інституційну структуру, не є чітко окреслені, мають змішані кількісні і якісні оцінки, доречним є *системний підхід*. У наукових дослідженнях ситуація, коли для глибокого дослідження об'єкта явно бракує кількісних характеристик, є досить частою, а тому потреба у системному аналізі стає невідкладною. Системний аналіз незамінний для попередньої структуризації проблеми, що має переважно якісні характеристики, оскільки дозволяє встановити взаємозв'язки між елементами системи та окреслити напрями вирішення проблеми.

З часу виникнення у 70-і рр. XX ст. на перехресті різних наукових напрямів, *синергетика* позиціонує себе як універсальна наука. Новий науковий напрям виник завдяки зусиллям бельгійських вчених

Г.Ніколіса та І.Пригожина. Синергетика зосереджена на дослідженні універсальних закономірностей виникнення порядку з хаосу, описує причини існування відносно стійких структур у природничих та соціальних системах. Підхід, який демонструє синергетика, намагається систематизувати роздробленість наукового пізнання світу, а тому, подібно до багатьох міждисциплінарних досліджень, є надзвичайно вразливим до критики [3].

Методологічний апарат синергетики як загальнонаукової програми дослідження перебуває в стадії становлення, але має багатообіцяючі перспективи. Синергетичний підхід вважає, що на структуризацію системи впливають *відкритість, нелінійність та нерівноважність*. В інституційному економічному аналізі значимими є здобутки синергетики у дослідженні нерівноважних і неоднорідних «дисипативних структур», що є результатом самоорганізації системи. З нашої точки зору, наприклад, неформальні інституції є результатом дії «дисипативних структур» в умовах пропозиції для суспільства формальних обмежень, які є органічно чужими для нього. Термін «дисипативні структури» Г.Ніколіса та І.Пригожин запровадили, щоб підкреслити їх відмінність від «рівноважних структур». Вчені розрізняли дію механізму утворення дисипативних структур від механізму формування рівноважних структур, заснованих на принципі впорядкованості. Дисипативні структури наглядно демонструють спроможність нерівноважності породжувати впорядкованість [3]. Залучаючи до свого аналізу «дисипативні структури, інституціоналізм додає обмеженість сучасної неокласики і розширює предмет економічної науки.

Завдяки зв'язкам між елементами системи, що утворюються у відкритих системах за допомогою інтенсивного (потокового) обміну речовиною (енергією, інформацією) з навколишнім середовищем відбувається самоорганізація дисипативних структур. Синергетична відкрита система живиться енергією з навколишнього середовища, джерела якої сприяють формуванню структурної неоднорідності системи. Натомість у синергетичній відкритій системі наявні також «потоки», які розсіюють енергію, чим сприяють пом'якшенню її структурної неоднорідності. Під зовнішніми впливами відкрита система має здатність змінюватися. Такі зміни називаються *флуктаціями*, що характеризують неупорядковану на мікрорівні систему. Під значним впливом флуктацій система може або змінити свої якісні характеристики, або ж зруйнуватися. Вплив флуктацій породжує створення нових структур, або ж нового порядку, які формують диференціацію для системних елементів. У переломний момент розвитку системи у період її невизначеності виникають точки *біфуркації*, після якої можливий або хаотичний розвиток, або ж створення нової впорядкованої структури.

Отже, для вдосконалення методологічного інструментарію інституційного аналізу у синергетиці важливою є *теорія дисипативної структури*, що встановлює принципи спонтанної самоорганізації системи. Вона важлива для розуміння процесів виникнення, розвитку та впровадження (імплементції) інституцій у сучасному інституціоналізмі; інтегрує методи пізнання сучасної постнекласичної науки з важливими елементами детерміністичного та ймовірнісного наукового пізнання. Сучасний інституціоналізм має зосередитися на дослідженні *нелінійних систем, які враховують стохастичність, диспропорції причинно-наслідкових зв'язків, здатність до самоорганізації*.

На що слід звернути у методологічному плані інституціоналізму при дослідженні економічних систем у контексті *цивілізаційного підходу*? Найзмістовніше сутність цивілізаційної парадигми висвітлив професор С. Степаненко. На його думку, вона передбачає *системно-синергетичний підхід* до аналізу соціально-економічних процесів на основі *антропності та цілісності* розвитку цивілізації. Вчений зосереджується на фундаментальних принципах цивілізаційного підходу, які є відмінні від методології економічної неокласики: «1) об'єкт наукового аналізу розглядається з позицій системності, як складова більш широкого об'єкта; 2) об'єкт є цілісним утворенням; 3) вплив об'єкта наукового аналізу як цілого на його складові здійснюється через організацію взаємодії між ними; 4) причини розвитку будь-якого об'єкта системно-синергетична методологія вбачає не лише у зовнішньому впливі, вона розглядає і внутрішні рушійні сили, притаманні йому, як дію, як саморух і саморозвиток об'єкта; 5) взаємообумовленість та взаємозалежність усіх складових цілісного об'єкта наукового аналізу знімає проблему пошуку першопричини його розвитку» [6, с. 35–37].

Вперше термін «цивілізація» у праці «Друг людства» (1756) використав французький просвітитель Мірабо. Термін спочатку використовували для якісної характеристики рівня розвитку суспільства. Цивілізацію розглядали як результат зрілості соціальної системи з гуманізмом, високим рівнем науки і мистецтва, розвинутою промисловістю та сільським господарством, впорядкованою торгівлею та грошовим обігом. Названий термін набув поширення, оскільки вдало пояснював як сам процес, так і його результати. Теорія цивілізації вдосконалюється починаючи з кінця XVIII ст. В Україні до її розробки на початку XIX ст. долучився український поет і етнограф Амвросій Метлинський.

Серед праць з теорії цивілізації важливим є дослідження Ф. Гізо «Історія цивілізації в Європі» (1828). На його думку, покращення середовища існування людини вдосконалює її внутрішню природу, що дозволяє людству вважати себе цивілізованим. З першої половини XIX ст. в Європі, а згодом і в Америці, набули поширення альтернативні, але не суперечливі підходи до розуміння «цивілізації», що збереглися до наших днів. Перше визначення враховує лінійно-універсальні передумови розвитку історичного

процесу та провідне місце Заходу у розвитку світової цивілізації. Друге визначення, не зосереджене тільки на європейській цивілізації, а залучає до нього аналіз цивілізацій світу. Протягом ХІХ–ХХ ст. прихильники цього напрямку надавали перевагу термінам «культура», «культурно-історичний тип», яким вони замінювали термін «цивілізація»: Ф.Бродель, М.Вебер, Е.Дюркгейм, А.Тойнбі, О.Шпенглер, К.Ясперс. У сучасній теорії цивілізації вона постає як вищий у логічному та історичному розумінні рівень організації та розвитку суспільства. Цивілізаційний підхід поступово витіснив ліберальний та марксистський стадійні підходи, які панували під час розквіту та занепаду індустріальної цивілізації ХІХ–ХХ ст.

На нашу думку, цивілізаційний підхід *синтезує системний і синергетичні підходи до аналізу суспільно-економічної системи; є загальнонауковою програмою та методом пізнання реальності.*

Враховуючи, що Україна укорінена в європейській цивілізації, історично-інституційні дослідження обов'язково мають враховувати цивілізаційні складові інституційної структури соціально-економічної системи нашої країни.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здобутки у галузі методології сучасних природничих і гуманітарних наук можуть бути використані у розрізі вдосконалення методологічного апарату інституційних досліджень. Зокрема: 1) глобальний еволюціонізм зосереджує увагу на пошуку еволюційного параметру та значимості випадковості, які є важливими для інституційних змін соціально-економічних систем; 2) системний підхід підвищує значення якісного інституційного аналізу в умовах браку кількісних інформативних характеристик щодо економічних явищ і процесів; 3) синергетика важлива для інституційного аналізу завдяки теорії нелінійних дисипативних структур та принципам спонтанної самоорганізації системи, які не беруться до уваги у сучасній неокласичній економічній науці; 4) цивілізаційний підхід відкриває сприятливі умови в інституційному аналізі для синтезу системного і синергетичного підходів та для пошуку витоків формальних і неформальних інституцій у соціально-економічних системах.

Список використаної літератури:

1. *Blaug Mark* The Methodology of Economics Or how economists explain / *Mark Blaug*. – Cambridge : Cambridge University Press, 1992. – 274 p.
2. *Hodgson G.M.* Economics and institutions. A manifesto for a modern institutional economics / *G.M. Hodgson*. – 1988. – 264 p.
3. *Nicolis G.* Exploring complexity: An introduction / *G.Nicolis, I.Prigogine*. – New York : W.H. Freeman, 1989. – 313 p.
4. *Дуглас Норт* Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / *Норт Дуглас* ; пер. з англ. *І.Дзюб*. – К. : Основи, 2000. – 198 с.
5. *Природа фірми: Походження, еволюція і розвиток* / за ред. *О.Е. Вільямсона, С.Дж. Вінтера* ; пер з англ. *А.В. Куликова* ; наук. ред., пер. *В.П. Кузьменко*. – Київ : А.С.К., 2002. – 336 с.
6. *Степаненко С.В.* Інституціональний аналіз економічних систем (проблеми методології) : монографія / *С.В. Степаненко*. – К. : КНЕУ, 2008. – 312 с.
7. *Тарасевич В.* Постнеокласична наука та економічна теорія / *В.Тарасевич* // *Економіка України*. – 2004. – № 2. – С. 59–65.
8. *Шумпетер Йозеф А.* Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / *Йозеф А. Шумпетер* ; пер. з англ. *В.Старка*. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 242 с.

References:

1. *Blaug, Mark* (1992), *The Methodology of Economics Or how economists explain*, Cambridge, University Cambridge Press, 274 p.
2. *Hodgson, G.M.* (1988), *Economics and institutions. A manifesto for a modern institutional economics*, 264 p.
3. *Nicolis, G. and Prigogine, I.* (1989), *Exploring complexity: An introduction*, W.H. Freeman, New York, 313 p.
4. *Duglas Nort* (2000), *Instytutsiia, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky*, translated by Dziub, I., Osnovy, K., 198 p.
5. *Viliamson, O.E. and Vinter, S.Dzh.* (ed.) (2002), *Pryroda firmy: Pokhodzhennia, evoliutsiia i rozvytok*, translated by Kulykova, A.V., scientific editor Kuzmenko, V.P., A.S.K., Kyiv, 336 p.
6. *Stepanenko, S.V.* (2008), *Instytutsionalnyi analiz ekonomichnykh system (problemy metodolohii)*, monohrafiia, KNEU, K., 312 p.
7. *Tarasevych, V.* (2004), «Postneoklasychna nauka ta ekonomichna teoriia», *Ekonomika Ukrainy*, No. 2, pp. 59–65.
8. *Shumpeter, Yozef A.* (2011), *Teoriia ekonomichnoho rozvytku: doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnoho tsykladu*, translated by Starka, V., Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», K., 242 p.

Ущাপовський Юрій Володимирович – доктор економічних наук, професор кафедри фінансів та цифрової економіки Державного університету «Житомирська політехніка».

Наукові інтереси:

- методологічні аспекти інституційного аналізу економічних систем;
- проблеми історії та теорії економічної думки України та світу.

E-mail: ushch@i.ua

Ushchapovskyi Yu.V.

Methodological potential of institutional research in modern economic science

Qualitative analysis of complex system objects, which include socio-economic systems, requires the involvement of new achievements in the methodology scientific knowledge. The main goal of the article is the search for new strategic approaches to improving the methodology of institutionalism in the plane of increasing importance of axiological aspects in modern science.

Peculiarities of the problem orientation of modern science, which prompts the spread of "competing research programs", which widely practice interdisciplinary studies of highly complex non-equilibrium systems, are studied. Economic science cannot ignore political, social, spiritual and cultural components in the context of modern scientific knowledge.

It is noted that global evolutionism focuses attention on the search for an evolutionary parameter and the importance of randomness, which are important for institutional changes in socio-economic systems.

The importance of a systemic approach to solving insufficiently structured and complex economic problems, its value for the preliminary structuring of a qualitative problem in conditions of limited information in order to establish relationships between its components and its solution, has been clarified.

It has been established that the synergistic concept of dissipative structure is important for understanding the origin, evolution and implementation of institutions in modern institutional analysis; integrates methods knowledge of modern science with elements of deterministic and probabilistic scientific knowledge; able to improve the methodological apparatus of institutional research.

The main components and features of the civilizational approach – a general scientific research program, which is a kind of synthesis of systemic and synergistic approaches that are introduced in relation to the socio-economic system as an object of research – are substantiated.

Keywords: axiological aspects of scientific knowledge; unbalanced evolutionary systems; system approach; synergetic concept; dissipative structures; civilizational approach; global evolutionism.

Стаття надійшла до редакції 05.05.2023.